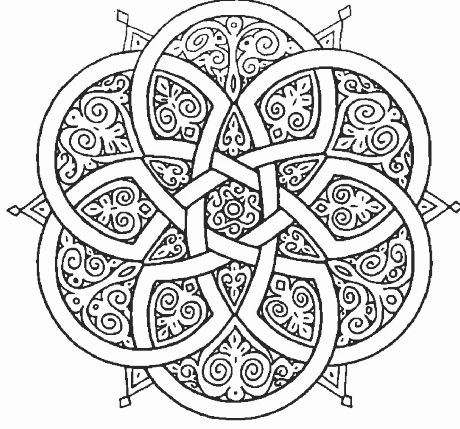

NYELVILÁG

5

2007

A koreai mondat és a koreai vers szerkezete

OSVÁTH GÁBOR
KKFK

A nyelvészek többsége által hangoztatott vélekedés szerint a koreai nyelv a különféle török, mongol nyelvekkel, valamint a mandzsu-tunguz és japán nyelvvel együtt az altaji nyelvcsaládhoz tartozik. Ennek megfelelően a koreai nyelv – ellentétben az izoláló jellegű, monoszillabikus és tonális kínaival – polyszillabikus és ragozó jellegű, amelyben a zenei hangsúlynak (tónusnak) nincsen szerepe. Az alapszórend – az SVO alapszórendű kínaival ellentétben – SOV. Megjegyzendő, hogy mindezen sajátosságok megegyeznek az uráli nyelvek sajátosságaival is, bár ma már kevesen hisznek abban, hogy az uráli és az altaji nyelvek esetében létezne valamilyen genetikai közösség. A koreai mondat szórendje – a japánéval megegyezően – szigorúan kötétt. Ez azt jelenti, hogy az állítmány sohasem változtatja meg a helyét: az állítmány végződése fejezi ki a beszélő és a hallgató közötti tisztelet mértékét, s ez a végződés minden esetben lezárja a mondatot, azaz kijelöli a mondat végét. Ez nem személyragozás, és kivétel nélkül minden mondatra érvényes – nem léteznek olyan mondatok, amelyek a tiszteleti viszony szempontjából semlegesek lennének. A magyar és más európai nyelvekben az „Eszik az eső”, „Ó diák”, „Hol van a kréta?” stb. típusú mondatokból nem derül ki, hogy tegeződik-e vagy magázódik a beszélő és a hallgató. A koreaiiban és a japánban ez a megoldás lehetetlen, mert a fenti mondatok megfélelőit – a tiszteleti viszonyulás mértékét kifejezendő – a koreaiiban hatféleképpen, a japánban háromféleképpen lehet mondani: minél hosszabb a közlés (azaz a mondatzáró végződés), annál tiszteletteljesebb.

A fenti mondattani sajátosságok, tehát a szórend szigorú kötöttsége a költői nyelvre is nagy hatással van, szinte lehetetlenné teszi ugyanis a rímelést, s így nem alakulhatott ki egységes rímelési rendszer. Ugyanakkor a klasszikus kínaiiban (*szjjei*), amely a kínai nyelv ókori változata, a rím a versnek fontos formai követelménye volt már akkor, amikor a görög és római költők még nem ismerték (a rím az európai költészetben csak a középkorban jelent meg). A klasszikus kínai nyelv a Kína-központú, más néven konfuciusus kultúrkörben (Korea, Japán, Vietnam) olyan szerepet játszott, mint Európában a latin, vagy a muszlim országokban az arab, s a kínai verselés az írástudó elit egyik kiváltsága, kedvelt időöltése volt még a XX. században is (hatása tehát jóval tovább tartott, mint a latiné Európában). A rím fogalmát jól ismerték a koreai poéták is, de sem a koreai nyelvű népköltészet, sem azok a költők nem alkalmazták, akik a koreai fonetikus írás felfedezését (1443) követően anyanyelvükön alkothattak, azaz jegyezhették le verseiket. Mégis időnként megfigyelhetők bizonyos rímkezdemenyek, amelyek azonban nem állnak össze egységes rímelési rendszeré, s felbukkanásuk bizonyos versekben véletlenszerűnek tűnik (Kong Pai, 1965: 21). Mi lehet az oka az esetenkénti rímhatásnak? Az egyik magyarázat az lehet, hogy a költők, akik – szinte kivétel nélkül – két nyelven alkothattak (kínaiul és koreaiul), időnként verseiket egyik nyelvről a másikra le is fordították, s ilyenkor – a koreaira történő fordítás során – próbálkozhattak a kínai rímek érzékeltetésével. A másik ok az lehet, hogy a gondolatritmus hevítlétében mondatstruktúrák ismétlődnek, s a megegyező mondatzáró végzések vagy azonos szavak rímhatást keltenek. Ezek a koreai nyelvű *gwan* rímek a hagyományos prozódiaiban rossz rímeknek minősülnek, azaz önrímek, képző- vagy ragrímek. (Persze a rossz rím még az európai versben is a helyén lehet, kifejezhet bizonyos gondolati tartalmakat avatott mester kezében.)

A koreai versek európai nyelvekre történő fordításakor ezeket a rímkezdemenyeket általában figyelmen kívül hagyják, s a fordításokban nem találunk összecsengő sorvegyeket. Egyetlen kivételt találhatunk: az USA-ban élő koreai költő és fordító, Kim Unszong félrímeket alkalmaz, az általa

NYELVTILÁG

A legsűrűbben előforduló rímhatást keltő ragok a következők: **-go** (mellérendelő kapcsolatos kötőszó), **-ni** (álárendelő, okhatározói végződés), **-ngá** (kérdő partikula). A fordításban törekedtem e felemás rímelési sajátosságok megőrzésére.

Boldogság (Hengbok)

Én vagyok a világ
legboldogabb férjfi!
Mivel van asszonyom,
s nekí csöpp presszója,
nincs miért búsulnom.
Járta egyetemre, így
van róla papírom,
s mint híres költőnek
glóriás kobakom!
Mivel a feleségem csinos,
a többi nő **hanyagolom**.
Gyerekként az nuncs, így hát
a jövőjük se **aggodalom**,
viszont van egy házacskánk,
s ott éjjel-nappal **lakhatom**.
Szeretem a **malakol**-pállinkát,
az asszony cipeli haza:
panaszra lám semmi **okom**;
és plusz még

Istenben is erősen **bízom**,
és mivel

Ó, a leghatalmasabb **felsőg**

protektorom,

érhet-e baj, **szerencsétlenség?**

Felhasznált irodalom

Cshon Szangbjong (1996): *Back to Heaven. Selected poems of Ch'on Sang Pyong*. Translated by Brother Anthony of Taizé and Young-Moo kim. Kétnyelvű kiadás. Tapkka. Kiadó: Seoul.
Jun Dongdzsu (1988): *Ipgréé inin param. Jun Dongdzsu-üi mjongdzsok* [Szél a fálevelek között. Legismertebb versei]. Szégescsulphánszái: Szöul.
Kong Pá, Inez (1965): *The Ever White Mountain. Korean Lyrics in the Classical Jyjo Form*. John Weatherhill, Inc.: Tokyo.
Osváth Gábor (2002): *Az út barát éneke. Koreai rónánerkek*. Válogatta, fordította, az előszót és a jegyzeteket írta: Osváth Gábor. Terebess Kiadó: Budapest.
Osváth Gábor (2006): *Koreai nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok*. Plurilingua Kiadó: Budapest.
St. Jacques, Elisabeth (1995): *Around the Tree of Light*. Maplebud Press: Toronto.

fordított hat soros *idzjo*-versekben három sorvégi rím van. Célja nyilvánvalóan az, hogy ezzel a megoldással is közelebb vigye a koreai verset a nyugati olvasó ízléséhez. Elisabeth St. Jacques *idzjo*-szakértő szerint ez a megoldás sérti a *idzjo* egységiségét, sajátos költői világot, és a hat sorból legfeljebb két sor rímelését tartja megengedhetőnek. (St. Jacques 1995: 15). Én is osztom a véleményét a rímekkel való takarzkodást illetően: a magyarra történő fordítások során több esetben kísérletet tettem arra, hogy a formai hűség elvét minté nagyobb mértékben betartsam, és sorvégi vagy belső rímet alkalmazzak, de csak akkor, ha az a lefordítandó koreai versben is előfordul, vagy ha a vers logikája megengedi. Megjegyzendő még, hogy a koreai vers a formai szabályokat nehezen tolerálja: laza ütemes verselés jellemzi, amely szerint az egyes ütemek szótagszáma meglehetősen tág határok között mozoghat (általában 2–8 szótag). Ilyen előzmények után nem meglepés, hogy a XX. század koreai költészetében a szabadsvers vált uralkodó formává. Hogy a rím mennyire periférikus jelenség, az is mutatja, hogy a koreai műfordítók európai költők rimes verseit is rímek nélkül fordítják. (Petőfi verseinek Phenjában, 1958-ban megjelent fordításai is rímtelemné váltak koreai nyelven).

Néhány fordításomon keresztül bemutatom a régi és a modern koreai nyelvű költészetben megfigyelhető rímkezdemenyeket. Az első példákat a régi koreai irodalomból veszem, amelynek reprezentatív lírai versformája a XVI–XVIII. században virágkorát élte, és a XX. században újra felfedezett, és sok mai költő által is művelt *idzjo*-vers volt (Osváth 2002). A *idzjo* szó két kínai szótagmorfémjának jelentése: 'idő' + 'melódia', melyet általában az évszakok melódiájaként értelmeznek, mivel a természet ciklikus változása, az évszakok múlása, végtelen körforgása igen gyakori motívum bennük. Az elnevezés második eleme arra utal, hogy a *idzjo* énekversként keletkezett. (Népi együttesek ma is műsorukon tartják a legismertebb ilyen melódiákat). Mint versforma a kínai négyesoros (*csje csi*), valamint a japán *haiju* és *tanke* rokona. Szerkezete leginkább a kínai négyesorosra emlékeztet (lehetőség, hogy annak fordításaként keletkezett), tehát gondolatilag le van zárva, míg a japán rövidvers befejezetenek rúnik, csupán egy hangulatot vagy benyomást villant fel legfőbbször. A *idzjo* (írásváltozat: *idzjo*) mint laza ütemes vers 3 sorból áll, s egy sorban 4 ütem van. Az európai fordítók – az egyes sorokat túl hosszúnak vélvén – a 12 ütemből álló három sort hatsorossá tördelik a sorok második ütemhátra, a sormetszet mentén. Az egyes ütemek szótagszáma általában 3 vagy 4. Az utolsó, a harmadik sor üteme a leghosszabb (5–8), mivel le készíti elő a vers üzenetét, s az átlagosnál nagyobb hosszúságnak figyelemfelhívó funkciója van. Az össz-szótagszám általában 42–50. Időnként megfigyelhető a sorvégek összecsengése önrím vagy képző- és ragtím formájában. Ez a rítumstényező **Kim Szangjong** (1561–1637) szerelmes versében egyes ütemhatárokon és sorvégeken figyelhető meg egy önrím (*mári* 'beszéd') és két valódi rím formájában; a rímeknt összecsengő szavakat és az ütemhatárt megjelöltem. Az átírásban a központozást mellőztem, mert a koreai írás nem ismerté (Osváth, 2006: 209–215):

Szjárang / kadzsimmári // im nál szjárang / kadzsimmári

Kémmé / pöndán mári // kí tank / kadzsimmári

Nálkacschi / cím áni onjan // áni kémmé / póiri

A hat sorossá tördelt változat, melléte a nyersfordítás:

Szjárang kadzsimmári A szerelem hazug beszéd,

im nál szjárang kadzsimmári ó engem szeret(ése) hazug beszéd,

Kémmé pöndánmári Álomban-látogat-beszéde

kí tank kadzsimmári az megintcsak hazug beszéd:

Nálkacschi cím áni onjan Mindennap az álom nem jön,

áni kémmé póiri Melyik álomban lát(hat)om?!

Műfordítási változatok (a második változat a koreai rím / hangját is megőrzi):

- Szeretni hazug **igé**,
szerelme nem **őszinte**,
Álmodni **öt megígérte**,
de hazug az **ígérete**;
vergődve mindig álmatlanul
álmodhatom **éjjelente?**!
- Hazug szó: **szeretni**,
őszinténlen **hogyan szeretni?**
Hisz **ígérte** álmodba **jönni**,
de nem fog **megjelenni**,
Mert **senki** nem tud álmatlanul
álomképet **telni!**

Ri Hwang (1501–1570) egyik versében is megfigyelhetők belső- és sorvégi rímek; a háromsoros beosztást itt megtartottam (Osváth 2002: 16). A vers eredeti szövege és a nyersfordítás:

*Nüdzsongi / phászánhájado // nongdzánin / moi tűnnáni
Pegiri / szungchuhájado // kodzánin / moi ponáni
Uzínin / imokébumnyang nándzáro // nonggokácsih / mártiri*

A rímelést a magyar költői fordításban is igyekeztem érzékeltetni, sőt, az egyes ütemek szátságára is egyezik az eredetivel:

Mennydörgés / haíthat **hegyet**, // a süket / nem hallja **meg**,
Tüzes nap / izzaszthat **egyet**, // a vaksi / nem látja **meg**;
Mű viszont / ép **fülünkkel-szemünkkel** // legyünk vakok, / **süketek?**!

A XX. században japán közvetítéssel kialakult európai stílusú koreai szabadversben is felbukkannak rímek, így például a japán gyarmati idők életérzését kifejező Jun Dongdszu (1917–1945) versében, aki fiatalon, japán börtönben halt meg, s csak halála után fedezték fel (Jun 1988, Osváth 2006). Zárójelben a sorok szátságára.

Csongdalsze

- Csongdalszenin trin pomád* (8) A pacsirta a koravaszi napon
Csil dádcsin karit trékkolmogi (10) a sáros urca szegletét
silthará. (3) nem szereti.
Mjangnánin pománin, (6) Fényes tavaszi ég.
Kályain tu nárenil pijaerá (9) (a sirály) könnyű két szárnyát kitárja.
ojambán (3) Érzéki
hommoregá (4) tavaszi dala
csotará. (3) (de) jó volt,
karaná. (3) azonban,
onádo kumong tulin kudánin lkkülgo, (12) (én) ma is lukas cipőm vonszolom,
bulung-bulung trékkangillo (9) félteső síkatoron
Kogirékkai kálhin náain biemenáni, (12) ebihalhoz hasonló jómagam bolyong,
náreni noregá apszüningá (10) szárnyam és énekem nincsen,
karcsünni úptitpáboguná. (8) a mellem szorít (fulladok).

Műfordítás. A *pacsirta* helyett a *sirály* szót alkalmaztam az asszociációs háttér különbsége miatt, vö. Csehov drámája, ahol a sirály a szabadság jelképe.

A sirály

A sirály
lenézi a
ragacsos földet,
kitárt szárnyakkal
suhán a szürke **égnék**:
érzéki tavasz-**éneki!**
Én meg
sótét síkatoron
mint sárbogár
bolyongok.
Lukas cipőm meg
súlyos lelke**m vonszolom**.
Szárnyam sincsen, se **dalom**.

A felszabadulás (1945) utáni dél-koreai költészet egyik sajátos hangú tehetősége **Cshon Szangbjong** (1930–1993), akit a Pak Csonghi-féle katonai diktatúra tükrosrendőrsége pusztá gyanú alapján rettenetesen megkínzott. Kiszabadulása után alkoholizmusa okozta korai halálát. Verset a gyermekversek tisztaságát és naivnak tűnő hitét sugallják. Költői üzenete: a mindennapok bármennyire is elviselhetetlenek tűnnek, a „felbőrttek” társadalma bármennyire is ellenségesnek látszik, az élet mégis fantasztikusan érdekes és lebilincselő, legalább annyira, mint egy csodálkozó, tóra nyílt szemű gyermek számára. „Én vagyok a világ legboldogabb férfinja” – írja minden megpróbáltatás és szenvedés ellenére (Cshon 1996, Osváth 2006).

Egyik ismert versének (*Hengboké* „Boldogság”) koreai szövege, mellette a nyersfordítás:

Nánin szégésza Én a világon
Csil hengbokhán szánaiá. A legboldogabb férfi vagyok.
Angé chavstihál kjanggijjesza A feleségem teaházat vezet, s így
Szonghuari kokcsangdo apko Nem izgulok a megélhetés miatt, és
Tehoguil tányacsüni Egyetemre jártam, s ezért
Penmé phücsökodo apko Végzettségem nem hiányos, és
Süinü Költő vagyok, s ezért
Mjanggijokdo csbungbinhogo Becsvagyam is ki van elégítve, és
Ippün anü Csinos a feleségem, s ezért
Jadcsü szenggádo apko Nőkre nem gondolok, és
Aiga apszünü Gyerekeim nincsenek, s ezért
Türül kokcsanghái phirjodo apko Utódotok miatt nem kell izgulni, és
Czipdo avszünü Házam is van, s ezért
Almánü phirjóbángá Valamire szükségem van-e?
Makkolirül csobhánüü A pálnkát szeretem, és
Angé lá szüdzünü A feleségem mind megveszi, s ezért
Muscsün phubjongü itkémünügá Valamilyen panaszom lehetne-e?
Taguná Ráadásul
Hánánimül kutké midünü Istent is erősen hiszem, s ezért
I udzsücsü Ezen a világon
Kádzang kanggyakhán bunü A legerősebb személy
Nát bekiszünü Az én védelmezőm, s ezért
Muscsün phubjongü ondán máringá! Milyen baj jöhetne?!